

International Journal of Advanced Academic Studies

E-ISSN: 2706-8927

P-ISSN: 2706-8919

IJAAS 2019; 1(2): 64-66

Received: 02-08-2019

Accepted: 05-09-2019

د یاگانو زده کړې یوه لار

پوهندوی شاه محمود کډوال

پوهندوی شاه محمود کډوال
د ادبیاتو او بشري علومو
پوهنځی - لغمان پوهنتون

Abstract: There are four deferent sounds and phonemes in Pashto language but they are five letters in writing and orthography. They have almost same sounds and graphemes, there for the students couldn't to learn them as soon as completely. Here we introduce a new way and method for whom, that want to know and learn about which phonemes to write grammatically.

لنډيز: د پښتو ليکلار يوه ستونزه د څو ياگانو ليکلو کې تېروتنه ده چې زده کوونکي او پوهنپال په کارونه کې ورسره مخ کېږي. له بده مرغه هغوی چې د پښتو ادب ځانگوال دي هم د ياگانو په کارونه کې ستونزه لري او دغه بېلابېل آوازونه (Phonemes) په ټاکلو تورو يا (Graphemes) کې رانغاړلای نه شي. يوه خوا د دې آوازونو غريز نږدېوالی او بله خوا يې د تورو جوليز نږدېوالی د دې لامل گرځي چې ډيری زده کوونکي او ليکوال يې په سمه ليکنه کې تېروځي. د دې ياگانو د سم وينگ په برخه کې ستونزه نه شته، هغوی چې مورنۍ ژبه کې پښتو ده، ياگانې سمې وايي، خو همدا ويونکي بيا د ياگانو د ليک په برخه کې ستونزه لري، ځکه د آواز او توري ترمنځ اړيکي ټينگولای نه شي.

سريزه: د پښتو آوازونو په ډله کې څلور آوازونه د ياگانو په نوم يادېږي چې غريز او انځوريز نږدېوالی لري. د دغو سره نږدې آوازونو په ليک کې گڼ زده کوونکي ستونزه لري او سم يې ليکلای نه شي. ځينې حتا په دې نظر دي چې ټولې ياگانې دي يو ډول وليکل شي، خو دې ته پام نه کوي چې دا هر يو جلا آواز دی او هر آواز بايد په خپله نښه يا توري وليکل شي چې لوستونکی يې هم سم ولولي. د پښتو ژبې ځينو نورو آوازونو په انځوريز کښنگ کې هم ستونزه شته، لکه د (خ، څ) خو دا چې د دې آوازونو کارونه دومره ډېره نه ده او محدودو ويونو کې راځي، نو زده کړه يې هم اسانه ده، خو د ياگانو کارونه ډېره ده، ځکه يې په زده کړه کې هم کړاوو شته. مور دلته هڅه کړې چې د يوې نوې لارې په کارونه د ياگانو په زده کړه کې له زده کوونکو سره مرسته وکړو.

کلیدي نومونې: آواز، فونيم، گرافيم، توري.

موخي: د دې ليکنې موخه، د پښتو د ليکنې بهير له پرمختگ سره مرسته ده چې زده کوونکي وکولای شي، پښتو په سم او کره بڼه وليکي. د دې ترڅنگ د څيړونکي لپاره د معنوي امتياز لامل هم شي.

مواد او ميتود: د دې ليکنې او څيړنې لپاره له باوري سرچينو گټه شوې ده. په دې برخه کې له څيړونکي سره شته آثار کتل شوي چې لوستونکو ته غوره مواد چمتو شي. د دې څيړنې ډول کتابتوني او ميتود يې تشریحي - توصیفي دی.

آوازونه داسې ښکارندې او يوونونه دي چې د انسان په اورېدنې يا سمعې حس پورې تړاو لري، په ژبه کې له يو چا سره د ژوندیو يا مستقيم خبرو پر وخت د پوهاوي په موخه کارېږي. د دې ترڅنگ، توري بيا هغه يوونونه دي چې د آوازونو د استازيو په توگه په ليدنې يا بصري حس پورې اړه لري.

Corresponding Author:

پوهندوی شاه محمود کډوال
د ادبیاتو او بشري علومو
پوهنځی - لغمان پوهنتون

مور چي کله ځيني نښي يا توري گورو ، نو ټاکلي آوازونه له خولي رواباسو يا يي له خپل ځان سره لولو چي دلته بيا آوازونه نه زېږوو يواځي فکري فعاليت مو پوهوي . په دې مانا چي د سترگو په وسيله نښي يا توري يا مانيز يونونه (ويي) گورو ، هغه ماناوي چي په دې تورو او وييو کي نغښتي ، زمور ذهن ته راځي او ذهن پرې خپل کار کوي . بله خوا دا چي مور څنگه وکولای شو خپل ذهني او فکري توکي په تورو کي راوغاړو ، دا کړن کړاو او تمرين ته اړتيا لري چي وکولای شو د تورو او آوازونو ترمنځ تړاو پيدا کړو او د غوښتنې يا ليکنې پر وخت غوښتل شوی توری وليکو .

توری هغه ليد وړ انځور دی چي د يوه آواز يا څو آوازونو ښکارندويي کوي (۳ : ۱۱) .

توری ، حرف او گرافيم د يوه غږ ليکل شوي شکل يا بڼي ته وايي يا په بله وينا ، د ليدور هغه رسم يا انځور دی چي د يوه آواز ښکارندويي کوي. زمور په گړنی ژبه يا اصطلاحاتو کي اکثره وخت خلک د آواز او توري (حرف) توپير نه کوي ، دواړه په يوه مانا کاروي ، سره له دې چي توري او آوازونه په مترادفه مانا کارېږي، خو په حقيقت کي توری د آواز تابع دی او د هماغه آواز ښکارندويي کوي چي توری ورته د نښي (سيمبول) په توگه غوره شوی دی (۹ : ۱۶) .

ژبه له آوازونو څخه رغېدلې ، همدا آوازونه سره يا په ساده يا تړلي ډول يوه مانا خوندي کوي يا د يوې مانا استازيتوب کوي. توري او بيا ليک د دې لپاره رامنځته شوي چي وگړني مفاهيم خوندي او له يوه ځايه بل ته وليږدوي .

ژبه د داسي تروني غږيزو پيلامو يو غونډال دی چي د يوې ټولني وگړي يي د خپلمنځي تړاو او پوهاوي لپاره په کار اچوي (۵ : ۲۸) .

آواز يا فونيم د ژبي تر ټولو کوچنی غږيز عنصر دی چي په خپله کومه مانا نه لري ، بلکي په مانيزو يونونو کي مانيز توپير پېښوي (۲ : ۱۱) .

کوچنيان د زده کړي يو پړاو هغه وخت تيروي چي نوي ژبه زده کوي ، دا کار هم په کور او هم په ټولنه کي کړاو غواړي چي کوچنی پکي زده کوونکی او لويان يي ښوونکي دي . بل پړاو بيا د ليک دی چي په دې پړاو کي کوچنی بايد د آواز او توري ترمنځ په تړاو پوه شي او په دې پوه شي چي کوم توری د کوم آواز انځور دی . پښتو توري او ليکدود چي ليک د طبيعي نيمگړتيا له مخي نيمگړی دی ، طبيعي په دې مانا چي په ټوله کي ليک يوه مړه ښکارنده ده چي د گړنی يا ژوندی ژبي بشپړ استازيتوب کولای نه شي ، چي پښتو ليک هم خپله نيمگړتيا لري ، خو د يانگانو يي ډېره ليدل کيږي او هغه له دې کبله چي يو څو د يانگانو آوازونه (Phonemes) سره نږدېوالی لري ، بله خوا يي توري هم سره يواځي په ډېرو کوچنيو توپيرونو سره جلا کړي دي ، د دې ترڅنگ يي نومونه هم سره ورته دي ، لکه چي وايو څلور يا پنځه يانگاني . که دغه ورتوالی يا نږدېوالی نه وای ، نو زده کوونکي به پکي نه تېروتل . دا چي څلور يانگاني هر يو جلا آواز يا فونيم دی ، په کار ده نومونو او تورو کي يي هم داسي ستر توپير راوړل شي چي زده کوونکي پرې تېر نه وځي او په اسانه يي زده کړي .

د پښتو يانگانو دا څلور آوازونه په حقيقت کي څلور بېلابېل آوازونه دي چي د پنځو نږدې همجوليزو تورو يا گرافيمونو په بڼه افاده کيږي ، له همدې امله دا بېلابېل آوازونه په دوديز ډول د يوه توري يانگانو په نوم يادېږي (۶ : ۲۶) .

که ليکوال غواړي چي د دغو آوازونو د ليکبنو ترمنځ توپير وکړي ، د هرې ليکبنې له وينگ سره دې ځان آشنا کړي ، بيا د آواز او ليکبنې ترمنځ اړيکي په اسانۍ سره تېنګېدای شي . زمور ستونزه دا ده چي ځان له ليکبنې (ی ، ي ، ی ، ی ، ی) سره آشنا کوو ، خو دا را څخه هېر وي چي د دوی ترمنځ د وينگ توپير څرنگه دی (۸ : ۷۴) .

پښتو يانگاني څلور آوازونه او پينځه توري دي چي له بده مرغه نه يواځي عام وگړي يي په ليکلو کي ستونزه لري ، د پښتو ځانگي ځانگوال يي هم په سمه توگه ليکلای نه شي . د دې د زده کړي لپاره لاندې يو فورمول يا لاره په کار اچوو چي په مرسته يي وکولای شو يانگاني سره توپير کړو :

په څلورو نږدې ورته وييو کي يانگاني جلا کوو . بله خوا دا چي ورځ تر بلې د دې يانگانو نومونه ډېرېږي ؛ پوهنپالو ته ښايي په دې اړه ډېر فکر ونه کړي ، يواځي کاري اړخ يي ډېر د پام وړ دی .

۱ - نرمه ، نارينه ، يوگړې ، بي ټکو ، ساده او زورواله يا (ی) يا غبرگغر : د دې لپاره (سری) په خپل ذهن کي ځايوو او کله چي کوم نوی ویی اورو ، نو د همدې ويي په کالب کي اچوو او وروستی آواز گورو چي ورسره يو دی او که توپير لري ، بېلگه :

(ی) سری : لرگی ، زمري ، غويی ، پسرلی ، کورنی ، مرگنی ، پردی ، ژمنی

دغه آواز د پښتو ليک له مخي ساده ، خو د غږپوهي له مخي غبرگغر دی . غبرگغر هغه تربستي آواز ته وايي چي د خپواک او نيمواک آواز په ملگرتيا منځته راځي او لکه پوستوی آواز يو وار پتليز له خولي راوځي . د يوه غبرگغر لومړی ټوک (آواز ، فونيم) خپلواک او دويم يي نيمواک وي (۴ : ۲۹) .

همدغه (ی) که د کلمو په منځ کي راځي ، هلته کومه ځانگړې نښه نه لري او د څرگندي (ي) په نيمگړي بڼه ليکل کيږي ، لکه : په غيرت او هيبت کي له (غ او ه) وروسته آواز چي نارينه (ی) ده ، خو (ي) ليکل کيږي ، ځکه د کلمو په منځ کي د نارينه (ی) لپاره نښه نه لرو .

۲ - ډېرگړي يا جمع او څرگنده يا (ي) : د دې د زده کړي لپاره هم پورتنې ويي ته ورته ویی (سري) کاروو ، بېلگه :

(ي) سري : لرگی ، زمري ، غويي ، پسرلي ، کورني ، مرگني ، پردي ، ژمني ، خوري ، ځي ، کړي ...

دا آواز يو داسي اوږد ، پورتنی ، مخنی خپلواک دی چي په ډېرو گړدودو کي په درون خج ويل کيږي (۱ : ۲۱) .

۳ - اوږده يا (ې) : د دې يا توپير هم په لاندې وييو کي کولای شو چي د پورتنيو وييو (سری او سري) سره نږدې دي ، بېلگه :

(ي) سري : ادې ، شودي ، خوري او ليکي ... اوږده (ي) منځوال ، مخنی ، ناگرد او ټينگ آواز دی . په سر او منځ کي ډېر اوږد او په پای کي لږ څه لنډ راځي (۷ : ۱۵) .

آخونه

1. ۱ - پنزل ، هربرت . (۱۳۸۹ ل) . د پښتو گرامر (د محمد رحيم الهام ژباړه) . کابل : دانش خپرندويه ټولنه .
2. ۲ - خيشکي ، محمد صابر . (۱۳۹۲ ل) . پښتو غږپوهنه او وييپوهنه . جلال اباد : مومند خپرندويه ټولنه .
3. ۳ - زيار ، مجاور احمد . (۱۳۸۲ ل) . پښتو پښويه . پېښور : دانش خپرندويه ټولنه .
4. ۴ - زيار ، مجاور احمد . (۱۳۸۴ ل) . پښتو پښويه . پېښور : دانش خپرندويه ټولنه .
5. ۵ - زيار ، مجاور احمد . (۱۳۸۶ ل) . پښتو وييپوهنه او وييرغاونه . کابل : دانش خپرندويه ټولنه .
6. ۶ - شيرزاد ، محمد آقا . (۱۳۹۵ ل) . ليکوالي . کابل : جهان دانش خپرندويه ټولنه .
7. ۷ - هاشمي . سيد محي الدين . (۱۳۸۳ ل) . د پښتو ژبي لنډ گرامر . پېښور : د اريک د گرځنده کتابتونونو اداره .
8. ۸ - همکار ، محمدابراهيم . (۱۳۹۵ ل) . ليکوالي . جلال اباد : مومند خپرندويه ټولنه .
9. ۹ - يون ، محمد اسمعيل . (۱۳۸۷ ل) . پښتو ليکنی سمون . کابل : يون کولتوري يون .

۴ - زورکی واله يا (ی ، ئ) سړی : ځینې وخت پښتني میندې خپلو لونیو ته وايي (سړی شه!) په دې مانا چې ارامه او کراره شه ، غلي کينه او شیطاني مه کوه . دلته (سړی) بیا له (سړی ، سړي او سړي) سره نږدې ورته ويی یا جوله ده او د زده کړې لپاره ډېره مهمه ده چې په یوه ويي کې یواځې د وروستی برخې توپیر چې همدا یاگاني دي ، وپيژنو . که څه هم ډېره کارېدونکې ويي به نه وي ، خو د زده کړې لپاره گټور دی . بېلگه :

(ی) سړی : څپلی ، خولگی ، سپورمی ، مرمی ، ملالی او گاللی .

له بده مرغه همدې یواځیني آواز ته دوه توري یا گرافیمونه (ی ، ئ) ټاکل شوي چې دلیل یې دا ښوول شوی چې یو یې په نومونو او بل یې کړونو کې راځي . نومواله (اسمي) یې وړاندې ولیکل شوه چې (ی) ده او کړواله (فعلیه یا امریه) یې د (ئ) په بڼه ده چې په (خورئ ، ولیکئ ، شئ ، کړئ ...) کړونو کې راغلي ده .

د یادولو وړ ده چې یو یواځیني آواز (زورکی واله یا) په (ی او ئ) تورو یا گرافیمونو وپشل د پښوییزو رېږو ډېرول دي ، کومه گټه یې نه وینو . ځکه کله چې آواز یو دی ، نو توري ولي باید دوه (ی او ئ) وي . که داسې وي ، نو د نورو یاگانو په برخه کې هم باید دا وپش شوی وای ، ځکه هغه هم په نومونو او کړونو کې راځي ، لکه :

ښادي ، مستي (نومونه) - ورځي ، تړي (کړونه)

ادي ، مستي (نومونه) - خوري ، ورځي ، تړي (کړونه)

آوزونو ته د وړ تورو ، گرافیمونو ، نښو او سېمبولونو په لړ کې ، بله ستونزه دوو غیرگڼونو لپاره د نرمي یا نارینه (ی) کارونه ده چې دا بیا د یاگانو شمېر نږدې شپږو یا اوو ډولونو ته رسوي .

د (oy) او (uy) دوه غیرگڼونه هم په (ی) ښوول کېږي ، په لومړي غیرگڼ پای نومونه ، لکه (زوی) کې او په دویم غیرگڼ پای نومونه ، لکه (خوی ، بوی) ، خو دا چې د لومړنیو څلورو یاگانو کارونه ډېره او د دوو وروستیو لږه ده ، نو لومړنیو ته ډېر پام په کار دی .

پایله : د دې څېړني په ترڅ کې د یاگانو د زده کړې لپاره یوه نوې ټاکل شوې لار زده کوونکو ته ورپيژندل شوه چې په مرسته یې د یاگانو څلورگونې ډولونه زده کړي او د لیکنې پر وخت ترې گټه واخلي او په توپیر یې پوه شي . د یاگانو ډولونه په نږدې ورته ویونو کې چې توپیر یې یواځې د یاگانو په یو ډول کېږي زده کوونکو ته وړاندې شوي ، که دغه وییونه د فرمول په بڼه ځان سره خوندي کړي ، نو یاگاني پرې یو له بله توپیرولای شي .

مناقشه : د یاگانو د زده کړې په برخه کې د پښويي او ليکوالي نږدې ټولو کتابونو په یو ډول هڅه کړې ده چې درنو زده کوونکو او ليکوالو ته گټور مواد وړاندې کړي چې دغه ستونزه او نیمگړتیا بشپړه شي . دا لیکنه د یوې جلا عملي لیکنې په توگه په یوه ځانگړې بڼه د یاگانو د زده کړې نوې لار وړاندې کوي چې زده کوونکي په چټکه توگه وکولای شي یاگاني زده کړي .